Hrvatski i srpski grb.

Napisao

Vjekoslav Koščević.

U Zagrebu.
Tisak Antuna Scholza.
1909.

Srbski grb, pod kojim razumievam križ jednakih krakova, a u svakom kutu izmedju krakova slovo C, nije nikakovo specijalno srb. historijsko obilježje Srba, nije nikakovo dokazalo, da gdje se u narodu nalazi ovaj grb, ono da su Srbi. Niti je ono po svom postanku križ niti su ono slova C, a niti znače „samo sloga Srbina spasava". Srbski grb je prastari slavenski ornamenat, koji se nalazi po raznim krajevima hrvatskoga naroda u cielosti, ili rastavljen na dielove, t. j. nalaze se posamce elementi, iz kojih je sastavljen. Može se dapače ustanoviti i epoha, u kojoj je taj ornamenat postao. To ću i dokazati.

Stari poganski Slaveni obožavali su prirodne sile i pojave. Tako su se klanjali suncu, od koga dolazi tolika toplina, da sve livade i šume ozelene i ožive, a od ovih dobivala je njihova stoka hranu, a od stoke i polja živjeli su oni sami. Oni su se dakle suncu divili, poštivali tu silu, pak jer je sebi nikako ne znadoše tumačiti, stali su ju obožavati. Sunce je dakle bilo starim Slavenima neko i to veoma snažno, vječno, a ljudima prijazno božanstvo. Posve je naravno. da su obožavali i mjesec, koji je i u današnjoj priči „brat

sunčev“ a i sitne zvijezde, koje s neba svijetle, sjećaju time na sunce, te su njegove sestrice. Poradi dobrih svojstava sunčevih obožavali su stari Slaveni i sve one pojave, koje se opažaju na suncu, a katkada se vide napose. Tako n. p. vidimo u oblacima munju, svietlu iskru. Iskra je dakle takodjer božanskoga podrietla po njihovu sudu.

Pa kad se takova iskra spustila s neba na zemlju i upalila drvo, tada je stari Slaven na svoje oči vidio, da je oganj božanskoga podrijetla, pa je obožavao i oganj. Ono mjesto, na kome je gorio oganj u kući, t. j. ognjište, bilo je staromu Slavenu sveto mjesto, mjesto, gdje u njegovoj kući pod istim krivom s njim obitava njegov bog. Nekoji historičari tumače ,da se u takovim prilikama i idejama razvila defenzivna snaga Slavena: oni brane svoje ognjište, svoje božanstvo, koje im grije polja i livade, uzdržava ih u životu. U ofenzivu Slaveni nijesu rado prelazili, jer su time ostavljali svoje bogove daleko od sebe.

Obožavajuć stari Slaveni sunce, a poradi sunca oganj, oni su stali pripisivati nadzemnu moć i svemu onomu, što je bilo u kakovu savezu s ognjem, tako spomenuto ognjište ,pa ognjilo, kojim se iz kamena izbija iskra, pa i nakovanj, na kojem se pomoću ognja pravi svakovrsno toli korisno orudje, a kovač je postao popularni zanatnik, koga sve selo poštuje.

Stari Slaven želio je, da ga njegovi bozi brane na svakom mjestu, sa svake strane, da mu brane imovinu i onda ,kad njega nema blizu, pa je zato svu svoju okolinu obilježio znacima, koji sjećaju na njegova božanstva, da se tako po tim znacima obrane od „zlih duhova". Ti su znaci bili jednostavni, jer su bila skromna i sredsva, kojima ih je mogao izraditi. Tako je postao narodni hrvatski ornamenat i na osnovku ovakih premisa tumačit ću ga ja ove školske godine svojim šegrtima (gradjevna struka), da ih potaknem na dekorativni rad u hrvatskom narodnom ornamentalnom duhu,kome se tudjinci toliko dive. Neka bi dakle hrvatski obrt procvao, a hrvatski obrtnici obogatili proslavivši svoj narod i domovinu! Ali o tom više u školi, ovdje vratimo se k elementima hrvatskoga ornamenta. Stari Slaven a i današnji Hrvat načinit će okrug i to je znak sunca. Okrug će postaviti nad vrata ili na sama vrata, da brani ulaz zlomu duhu! On će vrata okružiti samim okruzima — mi, „učeni" ljudi, toga ne razumijemo, a on se u sebi veseli, što nas je nadmudrio, da puštamo njegovu nedužnu svetinju u miru. Mati će okruzima iskititi prsa košulje svoga djeteta, da ga obrani od zla oka i od uroka. Vjerenica će dati zaručniku rubac s vezom sunca (kolo, ornamenat „kolaš"), da ga brani od zla, žena će ga dati vojnu, kad polazi u rat.

Tajni znaci u opće svuda obilježuju na-

še kuće, odijelo, orudje, ratila, glazbila, oružje i sve što imamo. Isti sagovi, na koje jutrom stupamo, ručnici, kojima se brišemo, svi nam oni iz svojih ornamenata kliču dobre želje i hoće, da nas brane od zla.

Takav jedan „talisman" jest i onaj ornament, koji vriedi danas kao srbski grb. Glasovita četiri C (koji u ćirilici znače S) niesu nikakova slova, slova naš hrvatski i uopće slavenski ornamenat nije nikada uzeo u svoj sastav. Ta četiri C ,to su četiri ognjila, simboli čvrstoće, ali i simboli brze pomoći, jer na udar ognjila brzo se javlja iskra — božanstvo. A onaj „Križ" sastavljen je od četiri nakovala. Najprimitivniji oblik nakovala jest ovakav T t. j. kao veliko slovo T. Krst od tih „slova" složen

je ovako ⊥ ⊣ ⊢ T ili cio ornament: Ɔ ⊥ C ⊣ ⊢ Ɔ T C

Kršćanstvo (križ u ornamentu) nije nimalo smetalo poganskomu ornamentu. Znamo, da se križ u Aziji štovao prije kršćanstva pa i u Americi prije Kolumba, a to zato što je označivao sunce, t. j. kolo i u njem četiri žbice: Ljudi su ovaj oblik rastavili na kolo i krst, pa se svakim pojedinim znakom služili označivajući sunce, svoje božanstvo. Kad je došlo kršćanstvo, ono je staromu znaku dalo novo značenje, koje je narod i prihvatio, te danas nitko više ne vidi u krstu ono pogan-

sko božanstvo sunce. Izgubila se vjera u tajne čare ognjila i nakovala, ali je ostao pred nama ornamenat, koji nas s narodnih vezova gleda kao sfinga, koju sam ja sada pokušao odgonetnuti.

Dade se vjerovati, da je narod pod Čarnojevićem bježao izpred turskoga zuluma, noseći pred sobom znak „dvostrukog čara“, kako narod zove ovakove ornamente, u kojima je svoje stare poganske simbole pojačao kršćanskim idejama. Pod turskim nasiljem kršćanska je nauka u onim krajevima poblijedila, a ostaci poganstva održali su se u bajkama, pričama, pjesmama, običajima i ornamentima. U našim hrvatskim povoljnijim prilikama kršćanstvo je bolje cvalo i tako je ostalo razmjerno manje „nakovala i ognjila“ kao ornamentalnih talismana poganskih, ali ih je ipak ostalo vrlo mnogo. No to nijesu znaci srbstva, nego znaci obćega slavenskog poganskoga vjerovanja. Kod nas u Hrvatskoj ima jedna primitivna rasa ljudi ,koja još vjeruje u nakovalo! To su Cigani kovači. Hoćeš li doznati pravu istinu od takova kovača, daj da se zakune postavivši desnu ruku na nakovalo, a lijevu na grudi, pa zakune li se — možeš mu vjerovati, dočim mu prisizati ne daj, jer to zanj nema važnosti, on će krivo priseći, kao da obično govori. Nemaš li nakovala, nariši ga kredom na stolu! Ciganke tih kovača imadu vezene pregače, pa će se tu naći navezeno i nakovalo (ma nije slovo T.), i

kad takova ciganka nešto potvrdi i poljubi na to ovaj znak nakovala, tad je to sigurno istina. Ovime neću reći, da su Srblji — Cigani, ne želim vriedjati nikoga; htio sam pokazati samo to, pa primitivni na niskoj stepenici kulturna shvaćanja stojeći narod mnogo više vjeruje u svoju poganštinu, nego li bi smjelo biti, i da se kod njega može naći više tumačenja poganskih ornamenata nego li kod naobraženijih ljudi. (Možda ovi Cigani kovači, koji se razlikuju od Cigana trgovaca i kradljivaca, i nijesu onoga podrijetla, kojega su oni Cigani, što su iz male Azije preko Balkana usrećili evropske države).

Kad je mogao nastati ovaj ornamenat „nakovalo i ognjilo?“ U kamenoj dobi sigurno ne, a tako ni u bakrenoj (n. pr. u vrieme trojanskoga rata). Kad je ovaj ornamenat nastao, morala je biti već dobro razvijena industrija željeza, dok vidimo u ornamentu nakovalo i ognjilo. No taj je ornamenat postao svakako prije doseljenja starih Slavena u ove krajeve, što potvrdjuje poganski elemenat u njemu. Mogao je dakle nastati koje stoljeće prije seobe Slavena, što potvrdjuje njegovo razprostranjenje medju nama, a naši su ga djedovi donieli ovamo iz svoje pradomovine. Znamo pak, da su se Hrvati doselili ovamo prije Srba.

A kakav ornamenat bi bio prema tomu hrvatski grb? Hrvatski grb je mnogo jednostavniji, zato ga je teže pročitati. No si-

guran sam, da hrvatski grb ne naznačuje „kocke“. a još manje „šahovsko polje“. I hrvatski grb jest, po mojem mišljenju, ornamenat iz poganskoga doba, pa i taj je ornamenat „talisman“, koji ima, da onoga, koji ga nosi, čuva oda zla. No što nam označuju te jednostavno unakrst položene ravne crte, koje tako stvaraju četvorine, od kojih je svaka druga izcrtkana, odnosno tamnije boje na svietlom polju?

Ja mislim, da pralik ovoga ornamenta imademo tražiti u daleko davnijoj dobi od one, kad je postao ornamenat „nakovalo i ognjilo“, koji su uzeli Srbi za svoj grb. Ja držim, da je ovaj ornamenat postao u vrieme, kad smo svi arijski narodi bili na okupu negdje u Aziji. Tamo, gdje vladahu božanstva: Višnu, Šiva i Agni, u kojim riečima poznavaoci jezika vide praoblike slavenskih rieči: „Višnji, Živa i Oganj“, što bi imalo biti najbolje svjedočanstvo, da smo zajedno živjeli; tamo dakle u pradomovini našoj vjerovalo se u prirodne sile, pa su bile iste i personificirane, kao i u Grčkoj. Razlika je ipak ta, što je Grk svojim personifikacijama dao plemenite oblike (ljudske), a stari indijac nije bio tolik estetičar, nego je, čini se, bio veći filozof. I on je svoju filozofsku ideju o svietu individualizovao u svojem sistemu božanstva, ali je božanstva personificirao u oblicima raznih životinja, koje su odgovarale pojedinim svojstvima, koja je htio narodnoj masi prikazati.

Tako je n. pr. Indijac vidio, da je zemlja okružena morem, ona dakle pliva! Pa kako je to, da ne potone? Kao što mi, kršćani, velimo danas, da Bog uzdržava sviet, tako je i Indijac rekao, pak je izmislio, da se sam bog Višnu, koji je personifikacija svemirske duše, pretvorio u kornjaču, a na toj kornjači pliva zemlja. Kornjača je dakle simbol čvrstoće, jakosti, stalnosti. Konture kornjače nalazimo i danas u našim narodnim ornamentima u različnim varijantama, te je kadkada i ne razpoznajemo. Oblik kornjače, mislim, da ne stoji u savezu s oblikom hrvatskoga grba, te sam ovo naveo samo kao primjer staroga vjerovanja i njegova traga u današnjem vremenu (ornamenat). Ja držim, da je ornamenat hrvatskoga grba proiztekao iz štovanja pokojnika. Kud dospije čovjek, kad umre? On je čitav, a ipak nije živ. Mora da ima neka posebna snaga, koja ga oživljuje. No mi ne vidimo tu snagu, kako je izišla iz čovjeka. Ona je dakle nevidljiva, slična uzduhu. Snaga je ta izašla, no ona je negdje u uzduhu, oko nas! I tako je stari Indijac personificirao dušu u — obliku ptice, i u svemu, što leti u uzduhu. Sjetimo se priče o sestri Vugi, koja se pretvorila u pticu, dakle umrla! Stari Rimljani stavljali su na grobove sliku ptice. Biela golubica je poletjela iz lomače Jeane d' Arc. Kod nas nadje se još po koja seljakinja, koja otvara prozor kod umirućega, da može duša — ptica — odletjeti. I danas

u ornamentu hrvatskom imade mnogo puta oblik ptice. Ptica na grani — to je simbol žalosti (grana = rod, porodica; ptica = onaj, tko je u porodici umro), inače ptice znače nešto dobra, tà dusi naših roditelja — kako bi to bilo moguće, da nam oni ne bi pomagali? Ove dakle pokojnike, ove pomoćnike valja poštivati. Indijac je zato ucrtao simbol ptice i to ga je sjećalo pokojnika.

Valja uzeti u obzir primitivnost života i orudja onih vremena, da uzmognemo u jednostavnim crtama naših ornamenata, koji potječu iz onih vremena, naći znak ptice. Najbolji tumači jesu u tome naše starice, koje su same vezle takove vezove. Najjednostavniji oblik leteće ptice bio bi ovaj:

To su dakle dva krila, tielo u sredini nije označeno. (U slobodnom risanju ovako od prilike risali su ptice nekoji moji učenici pučke škole.) U velikim visinama i daljinama vidi se zbilja ovako oblik leteće ptice. Duša takodjer lebdi u uzduhu. Ovaj znak, koji sjeća na naše slovo M (veliko), veoma je omilio našemu narodu, što se može vidjeti u znaku, što ga na tri kralja prave kod blagoslova kuća svećenici, kao početna slova imena triju kralja. CMB, Caspar, Melhior, Baltazar. (C=K). U tom se monogramu u sredini najjače iztiče M i narod taj ornamenat veoma

voli, te ga s kršćanskim blagoslovom nanosi nad svoj ulaz. Ovaj primitivni oblik ptice lagano se i vrlo jednostavno popunjao. Krilima se dodavala pera, n. pr. ovako:

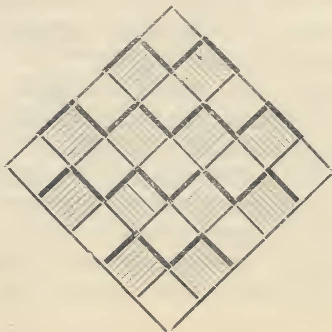
Produljimo napokon ta pera:

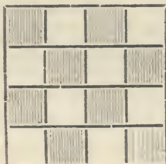
Tako smo dobili podpuna krila ptice, no ujedno i prve dvie „kocke" našega ornamenta za hrvatski grb. Načinimo još jednu takovu pticu:

— i grb nam sve jasnije izlazi pred oči. Mi ćemo konačno dobiti ovakav oblik:

Glavne crte krila deblje su označene ali to je samo radi lakšega razumievanja za onoga, koji to prvi put čita. Narodu toga ne treba, jer je on sve razumio kod postepenoga razvijanja ornamenta. Ovaj ornamenat pojavlja se u raznim položajima: Okrenemo li ga ovako:

imamo ornamenat hrvatskoga grba. Ornamenat hrvatskoga grba jest dakle prastari — „oltar" štovanja pokojnika! Na njemu je simbol duša „djedova", pa je posve pravo, da su ga naši oci stavljali na čelo svojih vojska, da ih „djedovi" vode u boj i brane oda zla.

Na nekim mjestima zove narod ovaj ornamenat „mušemci". Tako eno u radnji gospodina Žuljića, što ju je izdala hrvatska jugoslavenska akademija u folklorističkom zborniku, u kojoj gospodin Žuljić opisuje uskrsne pisanice, imade pisanica, na kojoj je čisti ornamenat hrvatskoga grba, a narod ga zove „mušemci". Odakle to ime? Ja sam našao. da narod ovaj znak /\/\ dakle znak ptice — zove „miš, mišje grablje, sliepi miš." Držim, da je riеč „mušemci" korompirano od miš, mišemci, a možda i od „mus", jer g. Žuljić govori o

pisanicama iz Dalmacije (mus = lat. miš). Sliedeća pisanica „krivi mušemci“ ima pola izcrtane četvorine, ali bolje daje razabrati, da su to krila. I šišmiš ili sliepi miš ima veliko simboličko značenje u narodnom bajoslovju, i on leti, leti ob noć. Isto tako ima u narodu ornamenat „muha“ i „leptir“. Sve ove ornamente stavljam u jednu grupu, držim, da im je izvor zajednički u vjeri o lebdećim u prostoru dušama pokojnika.

Ako je moje izvadjanje izpravno, tada mora da se ovaj ornamenat hrvatskoga grba nalazi i u narodu u Srbiji. Pa tako i jest, tamo ima ornamenata osnovanih na ovom znaku /\/\, pa i u daljem razvoju toga znaka, a i nazivi ornamenata „miš, mišić, mišje grablje, grablje, ptica“ živi tamo. (Vidi: Srpski narodni vez i tekstilna ornamentika, napisala J. Belović Bernadzikovska, ćirilicom). Dapače na osnovu tom, da je ovaj ornamenat postao još u Aziji, može se ustvrditi, da bi se taj ornamenat morao naláziti kod svih naroda, koji odanle vuku svoju lozu. Pa i to je istina, svaki heraldičar i ornamentičar će to potvrditi. U našem muzeju u egipatskom odjelu nadjoh na jednom egipatskom ornamentu „hrvatski grb“. No zato ipak niesu svi naodi, u kojima se nalazi ovaj momenat = Hrvati!

Kako star može biti ovaj ornamenat? Prije kojih 10—12 godina mogli smo sliediti egipatsku povjest samo 4000 godina

prije Krista. Istraživanja De Morgana, Flienders Petrie-a i Amélineaua pomaknula su ovu granicu za nekoliko hiljada godina unatrag. No već tada niesu bili Arijski narodi zajedno u svojoj pradomovini, jer su se i Egipćani odanle iselili. Ornamenat je ovaj dakle prema tomu stariji od 5—6000 godina prije Isusa. i 2000 godina poslije Isusa, dakle 7—8000 godina. No ako pristanemo na tumačenje C. Schuchhardta (vidi: Das technische Ornament in den Anfängen der Kunst — u Praehistorische Zeitung 1909. Buch I. Heft 1.), *ovaj ornamenat spada u kameno doba*. Nalazim ga otisnuta u toj raspravi na priloženoj tabli XI. sl. 5., a sliku ptice u formi /\/\ na istoj tabli slika 1. 3., 4. i 5., te na tabli IX. slika 4. i 5., tabli X. sl. 1., 2. i 5.; to su sve praehistoričke glinene posude iskopane u Njemačkoj, a pisac tumači, da su ti ornamenti postali kopiranjem ornamenata, koji su najprije postali na pletivu (košarama), oni su dakle stariji od lončarstva, prema tome spadaju u neolitsko doba, kad još niesu ljudi znali praviti lonce, te su se služili samo kamenim orudjem. Breuil i Carteilhac našli su u francuskim i španjolskim špiljama nacrtane po stienama i orudju likove turova i mamuta stare 50—100.000 i više hiljada godina. Ako bi postanak ovoga ornamenta spadao u to doba, time bi se posvjedočilo i to, da je već u ono doba postojalo štovanje pokojnika.

Ja sam o kraljevskom sajmu pošao na tržište zagrebačko, da pogledam ornamente na robi raznih obrtnika. Pa eto, nadjoh na dječjim stolčićima i kolicima, što ih pravi Janko Šprem u Lašćini br. 92., ornament srbskoga grba, a okružen je bio hrvatskim „kockama"; ili: na koso ležećem hrvatskom grbu bio je na vrhu križ sa četiri C. Isto sam našao u ornamentima na robi Izidora Volovića iz Bednje. Razstavljen i drukčije sastavljen srbski grb našao sam i u Samoboru kod remenara Tkalčića. Na limenim posudama, što se nalaze u kafani Šerifa Barjaktarovića i Salka Čauševića iz Bos. Kostajnice, a sada na sajmištu u Zagrebu, našao sam „ognjila" izpunjena „kockama", a kockama je izpunjeno i krilo ptice na jednom prekrasnom vezu (cieni ga 20 K) Ni jedan od ovih ljudi nije mi znao protumačti značenje svojih ornamenata. „Mi tako radimo oduvijek" rekoše. Sve to svjedoči, da tako zvani srbski grb ne označuje srbski narod, nego je to stari slavenski sveti ornamenat, kao što je to i ornamenat hrvatskoga grba.